

BERNÁTH LÁSZLÓ

A nyitott teizmus elmélete, a morális rossz és az isteni gondviselés

Bevezetés

A 20. század szörnyű eseményeire más és más módon reagált az angolszász és a kontinentális keresztény filozófiai és teológiai gondolkodás. Mivel a keresztény Európa szívében történtek meg az első és második világháború borzalmai, a kereszténység számára a kontinensen gyakorlatilag lehetetlen volt elhárítani a felelősséget a gonosz ilyen mértékű előretöréséért. Ennek megfelelően a nem angolszász európai filozófiai és teológiai gondolkodás igyekezett az alapoktól, a történeti előzményekre érzékenyen újragondolni a problémákat. Ez ahhoz vezetett, hogy az európai – köztük a katolikus – teológia merőben új nyelvet dolgozott ki, és háttérbe szorult az a filozófiai nyelvezet, amely oly nagy befolyást gyakorolt a múltban az egyházatyáknak és a skolasztikának köszönhetően a teológiai beszédmódjára. A rossz problémájának tárgyalása is egészen új irányt vett, így kikerültek a középpontból azok a metafizikai vizsgálódások, amelyek egyszerre próbálták meg beilleszteni egy fogalmilag letisztult elmélet keretei közé a mindenható, mindentudó és morálisan tökéletes Isten létezését, valamint a morális rosszat.

Ezzel szemben az angolszász analitikus filozófia a második világháború után éppenhogy *visszatért* a hagyományos, a történeti szempontokra kevésbé érzékeny metafizikai beszédmódhoz. A két világháború közötti metafizikaellenes megközelítéseket a hetvenes évekre felváltotta az új analitikus metafizika, amely szerint a metafizikai elméletek tudományosan nem elhanyagolható *kiegészítői* a legjobb tudományos elméleteinknek. Ennek következtében az analitikus vallásfilozófia központi kérdése az lett, hogy vajon a teizmus (az a „hipotézis”, hogy létezik egy mindenható, mindentudó, morálisan tökéletes teremtető) vagy valamelyik másik metafizikai nézet illeszkedik-e legjobban a természettudo-

mányos és egyéb ismereteinkhez. E keretben a rossz problémája is hagyományos módon vetődik fel. Úgy tűnik, a rossz tapasztalatának a fényében egy morálisan tökéletes, mindentudó és mindenható teremtető létezése valószínűtlen, ezért a teistának az egyik legfontosabb feladata az, hogy megmutassa, a teremtető morális tökéletessége, mindentudása és mindenhatósága nem zárja ki a morális rosszat.

Az Isten és a morális rossz között fennálló viszony tradicionális felfogásai mind azt állították (a molinizmus, a tomizmus, az arminianizmus, de a szabad akarat központi szerepét elvetve még a kálvinizmus is), hogy bár a morális rossz az emberi szabadsággal való visszaélés következménye, Isten kontrollt gyakorol a világ eseményei felett, mert e nélkül a magas szintű kontroll nélkül elgondolhatatlan lenne az isteni gondviselés. E kontroll egyik következménye az, hogy ha Isten *semmilyen értelemben* nem akarta volna a szóban forgó morálisan rossz esemény bekövetkezését, akkor az nem következett volna be. Minden egyes szörnyű esemény bekövetkezését akarta Isten, még ha nem is önmagáért, de legalábbis azért, hogy valamilyen nagyobb jót megvalósítson általa. Ahhoz hasonlóan, ahogy Isten *akarata* az volt, hogy Jézus Krisztus kereszthalált haljon, *abból a célból*, hogy általa megváltsa az emberiséget.

Az angolszász analitikus keresztény filozófia és teológia azon tendenciája, hogy az elméletek racionális mérlegelése érdekében nem mondott le sem a korábbi letisztult metafizikai nyelvezetről sem a problémák (és így a fenti problematika) világos megfogalmazásáról, sokakat abba az irányba terelt, hogy újszerű, de mégis tradicionális fogalmakkal dolgozó választ kínáljanak a morális rossz problémájára. Az ún. *nyitott teizmus* irányzata a morális rossz kérdését és más teológiai problémákat úgy igyekezett megoldani, hogy tagadta Isten *mindent teljes kontroll alatt tartó* gondviselését. A nyitott teizmus azt állítja, hogy Isten *semiféle* kontrollal nem rendelkezik afelett, hogy a lehetséges szabad döntések közül melyik következik be, és ebből, valamint a jövő abszolút nyitottságából következően nem tudja előre, hogy az ember hogyan él szabad akaratával. És ezért mégiscsak igaz lehet az – legalábbis a nyitott teizmus szerint –, hogy Isten *semmilyen módon és értelemben* nem akarja az összes morálisan rossz esemény bekövetkezését. A tanulmány további részében az a célom, hogy bemutassam ezt a filozófiai/teológiai elméletet, valamint legnagyobb előnyeit és nehézségeit.¹

1 Magyarul sajnos nem ismerek olyan tanulmányt, amely tárgyalná a nyitott teizmust. Bár korábban is megjelentek a nyitott teizmus mellett érvelő munkák (jóllehet ekkor még a „szabad akarat teizmus” vagy a „dinamikus teizmus” címkeje alatt érveltek mellette), az angolszász filozófiai és teológiai életben a nyitott teizmusról szóló átfogó vitát a következő tanulmánykötet indította el: Basinger, David – Williem Hasker – Clark H. Pinnock – John Sanders – Richard Rice: *The openness of God. A biblical challenge to the traditional understandings of God*, Intervarsity Press, Downers Grove, Illinois, 1994. A szerzők az amerikai evangélikális teológia hagyományaihoz kötődnek szoro-

1. A nyitott teizmus alapjai és következményei

A nyitott teizmust három fő tézis kombinációjaként is meg lehet fogalmazni.

Teizmus: A világnak létezik egy olyan mindentudó, mindenható, morálisan tökéletes és személyes teremtetője, aki nemcsak hogy a „semmiből” létrehozta a teremtetett világot, de tördök is a teremtetett világgal.

Nyitottság Tézis: A jövő alakulása kauzálisan nyitott, azaz a jövő alakulása részben olyan, a jelenben létező entitásoktól függ, amelyek némely aktivitása okságilag előzetesen nem determinált. A kauzálisan nem determinált, a jövő alakulását meghatározó aktivitások közé tartoznak az emberek szabad döntései.

Megismerhetetlenségi Tézis: Ha a jövő alakulása kauzálisan nyitott, akkor előzetesen senki sem tudhatja (még Isten sem), hogy hogyan fog alakulni a jövő.²

Már ebből is látszik, hogy a nyitott teisták ragaszkodnak a teizmus klasszikus definíciójához. A nyitott teizmus kiindulási pontja tehát nem Isten definíciójának megváltoztatása (mint azt olykor teoretikus ellenfeleik állítják), hanem az, hogy többé nem találják plauzibilisnek azt az elképzelést, hogy a jövő okságilag rögzített lenne, és hogy az okságilag nyitott világ jövőjét előre bárki is ismerhetné.

Milyen okokból vetik el a nyitott teisták azt, hogy a jövő me-nete okságilag előre rögzített lenne? Ennek háromféle oka lehet. Az első ilyen ok lehet az, hogy a Biblia különböző részei a jövő nyitott természetét sugallják. De nem szeretném bővebben tárgyalni ezt a fajta érvelést, mert úgy vélem, nagyon rossz irányba viszi el a vitát. A Biblia számos emberi szerzőjén keresztül igen-csak sokféleképpen beszél Istenről. Igen, beszél úgy is Istenről,

san, és az e hagyományhoz kapcsolódó vita történetét remekül összefoglalja e nemrégiben megjelent kötet: Rice, Richard: *The future of open theism. From antecedents to opportunities*, Intervarsity Press, Downers Grove, Illinois, 2020. De nemcsak protestáns, hanem katolikus szerzők is érvelnek a nyitott teizmus mellett. Ld. Cowburn, John SJ: *Free Will, Predestination and Determinism*, Marquette University Press, Milwaukee, Wisconsin, 2007; valamint Clarke, Norris W. SJ: *The philosophical approach to God. A new tomistic perspective. Second revised edition*, Fordham University Press, New York, 2007. Magyar nyelven (tudomásom szerint) az egyetlen, a nyitott teizmushoz közvetlenül kapcsolódó szöveg Richard Swinburne jól ismert munkája: Swinburne, Richard: *Van Isten?*, Kossuth Kiadó, Budapest, 1998. E könyv érvel a nyitott teizmus mellett (bár nem használja e megnevezést), de – amennyire meg tudom ítélni – Swinburne nyitott teizmusa abból ered, hogy inkoheregensnek látja egy olyan időn kívüli teremtető feltételezését, aki képes kommunikálni az időbeli teremtményekkel. Ennek megfelelően Swinburne nem különösebben támaszkodik a nyitott teizmus elképzelésére akkor, amikor kifejti más, akár metafizikai kérdésekkel kapcsolatos filozófiai/teológiai nézeteit.

2 Kis módosításokkal a következő tanulmányt követtem a nyitott teizmus fő állításainak összefoglalásánál: Rhoda, Allan R.: *Generic open theism and some varieties thereof*, *Religious Studies* 44 (2008), 225–234.

mintha olykor meglepődne vagy megbánná bizonyos cselekedeteit. De úgy is beszél Istenről, mint aki mindent elrendez, és mint akinek akarata mindig célt ér. A Biblia maga nem ad használati utasítást arra vonatkozóan, hogy hogyan kell rendeznünk e látszólagos ellentmondást. Akár a nyitott teizmus, akár annak teológiai riválisai szellemében értelmezi valaki az Írásokat, értelmezését nem pusztán maga a Biblia motiválja, hanem egyéb indokok is.

A nyitott teizmus esetében ezek az indokok alighanem teológiai és filozófiai természetűek. A közvetlen filozófiai indok az, hogy a nyitott teizmus képviselői úgy vélik, az emberek rendelkeznek libertariánus értelemben vett szabad akarattal, és e szabad akarat összeegyeztethetetlen a jövő előzetes megismerésével.

Bárki, aki azt hiszi, hogy a libertariánus szabad akarat összeegyeztethetetlen a jövő előretudásával, az tisztán filozófiai indokokból teszi ezt. Íme egy filozófiai érv a kettő összeegyeztethetlensége mellett. S személy akkor rendelkezik libertariánus szabad akarattal, ha némely időpillanatban az illető képes legalább kétféleképpen dönteni, még akkor is, ha adottnak tekintjük a döntés összes releváns körülményét. Azaz egy cselekvő akkor képes t időpontban kétféle döntést is meghozni, ha t időpontban dönthet úgyis, hogy A , és dönthet úgy is, hogy $nem-A$, miközben mindkét lehetséges döntés bekövetkezése esetén azonos lenne az azt megelőző múlt, a természeti törvények, a cselekvőnek a döntést megelőző összes tulajdonsága és a döntési szituáció összes jellemzője (beleértve a metafizikai jellemzőket is). Az érv kedvéért tegyük fel, hogy Isten az időn kívül tudja, hogy S személy A -t választja t időpontban, mivel minden egyes döntés kimenetelét ismeri. Mivel Isten mindenható, bármely Z személlyel közölheti, aki t időpontot megelőzően létezik, hogy S hogyan dönt t -ben. Ezért bármely Z személy elvben tudhatja t időpontot megelőzően, hogy S személy A -t választja t időpontban. Am ha valaki rendelkezhet tudással tetszőleges p állítás igazságára vonatkozóan valamely t -t megelőző n időpontban, akkor p -t senki sem teheti hamissá egy későbbi t időpontban, mert ez azt jelentené, hogy valaki rendelkezhet olyan tudással, amely később hamisnak bizonyul (ami lehetetlen, mert tévedést tartalmazó tudás nem létezhet). Ezért ha bármely Z személy elvben tudhatja t időpontot megelőzően, hogy S személy A -t választja t időpontban, akkor S nem lehet képes $nem-A$ -t választani t időpontban. Ezért, ha Isten az időn kívül tudással rendelkezik minden egyes döntés kimeneteléről, akkor senki sem lehet képes kétféle döntést hozni semelyik pillanatban sem; következésképpen, ha Isten minden egyes döntés kimenetelét tudja az időn kívül, akkor senkinek nincs szabad akarata. Az érv röviden: ha Isten az időn kívül vagy az időben tudja, hogyan fogok cselekedni, akkor nem lehetek képes kétféle döntés bármelyikét meghozni a jövő egy adott pillanatában; de nem azért, mert Isten tudása determinálná, hogyan

fogok dönteni, hanem azért, mert semmiféle tudást nem képes senki sem hamissá tenni.

A libertáriánus szabad akaratban való hitnek nemcsak filozófiai, de teológiai motivációja is lehetnek. Sokan azért vélik úgy, hogy olykor képesek lettünk volna másképpen is dönteni, mint ahogyan döntöttünk, mert így tapasztaljuk meg a döntéshozást. Mások legfőbb érve a libertáriánus szabad akarat mellett, hogy csak akkor rendelkezhetünk morális vagy másféle kötelességekkel, és csak akkor lehetünk hibáztathatóak ezek megszegéséért, ha az akaratunk libertáriánus értelemben szabad. Jóllehet ezek a tisztán filozófiai érvek igen fontosak, én most a két legjelentősebb, egyszerre filozófiai és teológiai indok felé fordulok.

Az első megfontolás az, amit a bevezetőben is érintettem. E megfontolás abból indul ki, hogy egyetlen embert sem lehet a beleegyezése nélkül eszközként felhasználni arra, hogy valamilyen nagyobb jót elérjünk. Ám ha Isten egy nagyobb jó elérése érdekében akarta azt, hogy bizonyos emberekkel olyan morálisan szörnyű események megtörténjenek, amelyeket i) nem érdemeltek meg és ezért bekövetkezésük önmagában nem volt jó, ii) és amelyek bekövetkezésébe nem egyeztek bele, akkor Isten bizonyos embereket eszközként használt fel egy nagyobb jó elérése érdekében. Ez azonban morálisan helytelen, és ezért Isten soha semmilyen értelemben nem akarja azt, hogy egyes emberekkel beleegyezésük nélkül morálisan szörnyű események történjenek. Ezért a morális rossz bekövetkezése soha nem Isten akarat, és az mindig pusztán a bűnös ember (esetleg angyal) szabad akaratából ered.

A második kiemelt jelentőségű teológiai érv, amelyet a libertáriánus szabad akaratba vetett hit mellett lehet felhozni az, hogy csakis akkor lehet Isten és ember között valódi kommunikáció és együttműködés, azaz valódi kapcsolatot, ha nemcsak Isten, hanem az ember is rendelkezik libertáriánus szabad akarattal. Ha Isten (vagy esetleg valami más) öröktől rögzítette metafizikai értelemben, hogy mi legyen a múlt, a jelen és a jövő tartalma, akkor öröktől fogva rögzítve van az is, hogy ki hogyan válaszol az isteni szóra és kegyelemre. Ezért az ember semmit se tud mondani vagy tenni, amiről Isten ne tudna már öröktől fogva. Ha végső soron maga Isten rögzítette azt, hogy milyen legyen a múlt a jelen és a jövő (és, ha létezik Isten, ki más tehetné ezt meg?), akkor nemcsak azért nem lehet genuin kommunikáció és együttműködés Isten és ember között, mert Isten öröktől tudja, hogy az ember hogyan válaszol és cselekszik az Ő szavára, hanem azért sem, mert végső soron valamilyen módon az Ő hatalma határozza meg, hogy az ember hogyan válaszol és cselekszik. Viszont ha az ember libertáriánus szabad akarattal rendelkezik, és sem okságilag, sem metafizikailag nincs előzetesen rögzítve az, hogy ki-hogyan válaszol majd Isten szavára és kegyelmére, akkor Isten és ember között létrejöhet valódi kommunikáció és együttműködés. Isten ekkor nem tudja már öröktől fogva, és

nem is maga határozza meg, hogy az ember szívében hogyan válaszol Isten hívó szavára és felszólításaira.

A nyitott teizmus legtöbbet tárgyalt kijelentése az, hogy Isten nem tud mindent előre. Mivel a szabad döntések miatt a jövő nyitott, ezért Isten előzetesen nem rendelkezik a jövőre vonatkozó, minden egyes részletre kiterjedő tudással. Ám ez nem azt jelenti, hogy Isten ne volna mindenttudó. Ahhoz hasonlóan, ahogy Isten mindenható még attól, hogy nem rendelkezik a négyzetalakú kör elkészítésének a képességével, Isten mindentudó még attól, hogy nem rendelkezik a jövő minden egyes részletére kiterjedő tudással. Ahogy a négyzetalakú kör elkészítésének a képessége metafizikai képtelenség, és Isten emiatt nem rendelkezik ezzel a képességgel, ugyanígy – ha a Megismerhetetlenségi Tézis igaz – metafizikai képtelenség olyan tudás, amely a jövő minden részletére kiterjed. És Isten semmiféle hiányban és tökéletlenségben nem szenved attól, hogy nem rendelkezik olyan tulajdonságokkal, mely képességek létezése teljes képtelenség.

A nyitott teizmus másik jelentős következménye, hogy Isten nem minden szempontból változatlan. Ugyan Isten természete semmiképpen sem változhat meg (mindenhatósága, mindentudása, morális tökéletessége és így tovább), de például tudásának *tartalma* igen. Amikor eldől, hogy az események melyik lehetséges irányba haladnak előre, Isten erről azonnal tudomást szerez, hiszen ő tartja fenn a folyamatosan mozgásban lévő mindenséget. Így Isten egyes lehetséges eseményekről megtudja azt, hogy bekövetkeznek, míg másokról azt tudja meg, hogy bekövetkezésük elmarad. Ennek megfelelően viszont olykor az is megváltozhat, hogy Isten hogyan viszonyul egyes cselekvési lehetőségeihez. Megtörténhet – miként Jónás könyvében –, hogy Isten *kilátásba helyezi* az emberek megbüntetését, amennyiben nem térnek le gonosz útjaikról, majd később – látva a gonoszok megtérését – *eltekint* a büntetés végrehajtásáról.

A keresztény teológia számára – úgy vélem – nem jelenthet különösebb gondot az, hogy Istenben a világ teremtése óta van egyfajta kettősség. Egyfelől, ha Istent magában tekintjük, a teremtett világtól egészen független létezésében, akkor beszélhetünk az Atya, a Fiú és a Szentlélek tökéletes, meghaladhatatlan és időtlen szeretetkapcsolatáról, amely kapcsolat soha nem változik, és ennyiben maga Isten természete is egészen változatlan. Másfelől azonban beszélhetünk arról is – amennyiben a nyitott teizmus igaz –, hogy Isten, szeretetéből fakadóan egy nyitott világot teremtett, amellyel törődik, és amelyhez mindig szeretetteljesen viszonyul. Ám teremtményeinek válaszátlól függően Isten szeretetteljes kapcsolatának formája is kell hogy változzon. A teremtmények távolodása tőle szomorúságra vagy akár haragra is kell hogy készítse – hiszen szereti teremtményeit, akik saját boldogságukat csak Ő benne találhatják meg –, míg teremtményei pozitív válaszána örül. Így Isten a világhoz való viszonyában magára veszi a változás és az időbeliség terhét – tegyük hozzá,

teljesen szabadon, hiszen semmi sem kötelezte egy időbeli és nyitott világ megteremtésére. *Ennyiben* Isten már a világ megteremtésének pillanatában *magára veszi* teremtett világának időbeli és változékony természetét, és ugyanez a szeretetteljes áldozatvállalás teljesedik be végül a maga felülmúlhatatlan tökéletességében a megtestesülésben és a keresztnben, amelyben Isten teljességgel magára veszi az emberi természetet, sőt, a bűn következményeinek elszenvadását is. Mindezt úgy, hogy isteni természete semmit sem veszít tökéletességéből.

Bár sokan kritizálták a nyitott teizmust amiatt, hogy elveti Isten mindentudását és változatlanságát, úgy vélem, ezek az ellenvetések célt tévesztenek. Isten a nyitott teizmus szerint is mindentudó, és a megtestesülés tudatában nehéz lenne elképzelni olyan keresztény teológiát, amely valamilyen formában ne vonná be Istent a változó és időbeli világba. A nyitott teizmus csupán abban különbözik más teológiai elképzelésektől, hogy radikálisabbnak látja Isten áldozatvállalását a világért. E teológia szerint Isten nemcsak a megtestesülésében vállalt óriási áldozatot, de már azzal is, hogy egyáltalán megteremtette az időbeli világot és magára vállalta az időbeliségből fakadó metafizikai terheket. Ilyen szempontból e teológia a szokásosnál is jobban felmagasztalja Isten teremtményei iránt való szeretetét és áldozatvállalását.

2. A nyitott teizmus és a kockázatos gondviselés problémája

Annak ellenére, hogy a nyitott teizmus körül kialakult vita elsősorban Isten metafizikai jellemzőire fókuszált, annak legfontosabb gyenge pontjai nem itt találhatók. A nyitott teizmussal szemben sokkal erősebbek azok az ellenvetések, amelyek Isten gondviselését érintik.

Érdemes kiindulni a következő problémából, amelyet valamennyi közül a legsúlyosabbnak tartok. Ha az embereknek libertariánus szabad akarata van, s a jövő nyitott és megismerhetetlen, akkor Isten a teremtés során *hatalmas* kockázatot vállalt. Elvben ugyanis – a nyitott teizmus fényében legalábbis így tűnik – számolnia kellett azzal a lehetőséggel, hogy az összes teremtménye elutasítja őt. Ám ilyen körülmények között hogyan dönthetett felelősen a teremtés mellett?

A nyitott teizmus riválisainak van válaszuk erre a problémára: Isten a teremtéskor pontosan tudta, hogy nem fogja mindenki elutasítani őt, hiszen bizonyos partikuláris egyéneket eleve üdvösségre rendelt. Ráadásul az eleve elrendelés gondolata már a kezdetektől része volt valamiképpen a keresztények hitének, ahogy erről például Szent Pál levelei is tanúbizonyságot tesznek. A nyitott teizmus ezért – úgy tűnik – nemcsak nem képes magyarázatot adni arra, hogy Isten hogyan dönthetett felelősen a teremtés mellett, de mintha egyenesen következne az eleve elrendelés tagadásához is.

Bár kockázatos ilyet állítani, mégis úgy vélem, hogy ezt a problémát *egészen megnyugtatóan* soha sem lesz képes rendezni a nyitott teizmus: a nyitott jövőből és a libertáriánus szabad akaratból egyenesen következik, hogy Isten jelentős kockázatot kellett hogy vállaljon a teremtéssel, illetve az is, hogy nem lehet partikuláris egyének üdvözülését előzetesen elrendelni. A nyitott teizmus számára ez a probléma hasonló mélységű, mint riválisai számára a morális rossz és a valódi kommunikáció problémája. Ha eltekintünk a valódi kommunikáció problémájától, akkor a következőképpen hasonlíthatjuk össze a két megközelítést. Míg a nyitott teizmus riválisainak azt kell megmagyaráznia, hogy Isten hogyan láthatta morálisan tökéletes természetével összeegyeztethetőnek a teremtést úgy, hogy közben *eleve tudta*, a teremtés egyszersmind morálisan szörnyű események elszenvéséhez, illetve egyesek örök kárhozatához vezet, addig a nyitott teizmusnak arra kell magyarázatot adnia, hogy Isten miért *vállalja azt a kockázatot*, hogy a világban elképzelhetetlenül sok morálisan rossz esemény következzen be, és hogy az embereknek akár nagy többsége elkárhozzon. Nehezen összemérhető, hogy melyik megközelítés vezet problematikusabb végeredményhez.

Ahelyett, hogy ismertetném a szakirodalomban megjelent megoldási lehetőségeket – amelyeket elégtelennek tartok –, az alábbiakban felvázolok egy olyan választ, amely szerintem a lehető legjobban kezeli a fenti problémát.

A nyitott teistának először is azt kell állítania – mint ahogyan állítja is –, hogy Isten világos céllal rendelkező üdvterve eleve számol a visszautasítás lehetőségével, és terve ennek fényében részleteit tekintve *igen rugalmas*. Istennek a teremtéskor tudnia kellett, hogy viszonylag jelentős az esélye annak, hogy az ember olykor rosszra fogja használni a szabad akaratát, és beszenyyezi magát a bűnnel, s hogy ennek következtében sokszor nem fog megfelelően együttműködni az isteni tervvel. Ha az emberek együttműködnek, akkor Isten rövidebb úton elérheti célját, ha viszont nem, akkor akkor a tervnek hosszabb utat megtéve kell magvalósulnia.

Másodszor a nyitott teistának érdemes azt állítania, hogy léteznek pszichológiai törvények. Azaz az emberi szabadság való, de nem korlátlan. Az emberek számos olyan döntést hoznak, amelyek egyáltalán nem szabadok, és megint mások csak közvetetten szabadok, azaz olyan mentális állapotokból és jellemvonásokból következnek, amelyek korábbi, közvetlen értelemben szabad döntések következményei. Ha például egy vetélkedő győztesétől megkérdezzük, hogy főnyereményül egy gépkocsit választ vagy az azzal egyenértékű pénznyereményt, és a győztes egyébként már régóta úgy véli, hogy semmi szüksége gépkocsira, akkor az illető pszichológiai állapota előre determinálja arra, hogy a pénznyereményt válassza. Ám nemcsak vélekedéseink és vágyaink, de jellemünk is hasonlóképpen determinálhatja bizonyos esetekben viselkedésünket. Ugyanis vágyaink, vélekedése-

ink és jellemünk bonyolult rendszere ahhoz vezethet, hogy bizonyos választási lehetőségeket nem vagyunk képesek választani, mivel a másik választási lehetőséget minden szempontból jobbnak látjuk. Például az, aki közvetlenül szabad döntését korábban már sokszor arra használta fel, hogy gyáván megfutamodjon, később már lehet, hogy nem is tudja komolyan megfontolni a bátor kitartás lehetőségét. Isten – és ha jól ismerünk egy embert, akár mi magunk is – bizonyos esetekben előre tudhatja, hogy ki-mit fog választani. Így például Krisztus előre tudhatta, hogy Péter nem fogja bírni a megpróbáltatásokat, és el fogja árulni őt. Vagy Isten előre tudhatta, hogy Ábrahám el fogja fogadni hívását az ígéretföldjére, amennyiben Ábrahám pszichológiai alkata már eleve rendkívül vonzóvá tett számára egy ilyen hívást. Sőt, Isten előre tudhatta azt, hogy az általa lefektetett pszichológiai törvényeknek köszönhetően előbb-utóbb meg fog születni egy olyan ember, akiről pszichológiai alkatának köszönhetően előre tudható, hogy egy ilyen hívásnak majd engedelmeskedik.

Harmadszor: a nyitott teistának fontos lenne rámutatnia, hogy Istennek végtelen idő áll rendelkezésére. Akárhányan utasítják vissza – például – Isten arra vonatkozó hívását, hogy a vele szövetségben álló közösségnek jó és istenfélő királya legyen, azok száma praktikusan végtelen, akiket erre elhívhat. Ha az első jelölt kudarcot vall, akkor a második jelöltet meg lehet próbálni. Ha a második is kudarcot vall, akkor a harmadikat is, és így tovább. Mivel elvben végtelen idő áll Isten rendelkezésére, ezért praktikusan lehetetlen az, hogy végül Isten ne találja meg azt a szeretett királyt, aki megfelelően kormányozza a választott közösséget.

Negyedszer: az első három pont alapján a nyitott teista akár le is vonhatja a következő tanulságot. Isten a pszichológiai törvényszerűségekre és az idő potenciális végtelenségére támaszkodva biztos lehet saját üdvtervének megvalósulásában, még ha azt előre nem tudhatja is, hogy mely partikuláris emberek fogják betölteni az egyes üdvtörténeti szerepeket. A nyitott teistának érdemes azt mondania, hogy Isten elméjében akár egészen részletes leírások lehetnek arról, milyen embereknek kell megjelenüniük előbb vagy utóbb a történelem folyamán, s ezeket az akár egészen specifikus pszichológiai profillal és szereppel rendelkező embereket eleve üdvösségre rendelheti. Ám az valamilyen mértékben a libertáriánus szabadsággal rendelkező emberen is múlik, hogy kialakul-e benne a szóban forgó pszichológiai profil, illetve betölti-e azt a szerepet, amelynek betöltését és betöltőjének üdvösségét az Úr eleve elrendelte.

Ezért a nyitott teista érvelhet úgy, hogy Isten az idő végtelensége, saját óriási tudása és hatalma, valamint a pszichológiai törvényszerűségek miatt gyakorlatilag biztos lehet benne, hogy üdvterve célt ér, és sikerül némely ember üdvözítése és bevonása az Isten szentháromságos életébe. Ugyanakkor a nyitott teistának nincs igazán esélye arra, hogy tagadja: ha Isten nem részle-

tekbe menően kontrollálja a történelem menetét, s nem rendeli el eleve az összes üdvözült üdvösségét, akkor valós és elhanyagolhatatlan kockázatot vállalva kiteszi magát annak a lehetőségnek, hogy sokkal-sokkal több lesz azoknak a száma, akik elkárhoznak, mint akik végül üdvözülnek. Az egy másik, nehezen tárgyalható probléma, hogy vajon feltételezhetjük-e a szeretet Isténéről, hogy felvállalhat egy ilyen kockázatot.